

Уколико се и поред овога кажњавање појави као нужно и неопходно ради заштите постојећих друштвених односа, њиме се не иде као у ранијој држави на то да се према учиниоцима кривичних дела врши одмазда и застрашење већ се настоји да се ови поправе и да им се омогући реинтеграција у друштву, како убудуће не би вршили кривична дела. Ради постизања овог циља целокупан систем кривичних санкција и начин њиховог извршења, а нарочито казни лишења слободе, подешени су тако да се осуђена лица што боље обуче правилном односу према заједници и да се што више оспособе за користан живот и рад када се пусте на слободу. Услед тога само кажњавање у нашем друштву доживљава у себи једну дубоку промену због које се казна од мере репресије претвара постепено и све више у меру ресоцијализације учioniца кривичних дела. Зато је једно од важних обележја казнене политике наше државе, још од њеног настанка па све до данас и које се као његова црвена нит провлачи, састоји у васпитно-поправном утицају на учioniце кривичних дела како би се ови поново вратили заједници као њени добри и корисни чланови. Још од првих дана настанка нове државе па све до данас свим учioniцима кривичних дела који су се поправили и који су напустили непријатељски став према друштву давала се и даје се могућност да се врате у заједницу и приђу друштвено-корисном раду.

Оваква казнена политика не значи слабљење или напуштање борбе против криминалитета путем примене кривичних санкција већ само њено прилагођавање онаквом криминалитету какав он стварно постоји код нас. Даље промене у материјалној основи и структури нашег друштва, које ће довести до промена у његовим идеолошким схватањима, добиће неминовно као досада свој одговарајући одраз и у казној политици наше државе.

Др. Милош Радовановић

УЛОГА ОГРАНИЧЕЊА ТРОШЕЊА НОВЧАНИХ СРЕДСТАВА У НАШОЈ ПРИВРЕДИ

Већ неколико година се код нас користи ограничење трошења средстава („блокирање“) као инструмент економске политике. Под тим треба разумети привремено одлагање трошења делова дохотка које би, без те мере, имаоци могли употребити за набавку разних производа и услуга. Органи који су погођени овом мером (народне републике, народни одбори, привредне организације и др.) спречени су да своја средства утроше у години у којој су их стекли. Право на трошење стичу у следећој години. Али, с обзиром да ограничење опет погађа средства стечена у тој години, која су по правилу већа од оних која се „деблокирају“, значи да средства чије је трошење ограничено стално расту. Стварни износ блокираних средстава није познат, с обзиром да су почетком ове године донети нови прписи којима су ограничења проширена а њихов ефекат још није утврђен. Цени се, доста грубо, да се он приближује суми од 500 мили-

јарди динара. С обзиром на толики износ, потребно је размотрити економске последице овакве мере, што ћу покушати да учиним у даљем излагању.

Шта економски значи ограничавање трошења делова дохотка? Одговор на то питање зависи од услова у којима се развија привреда која се посматра.

Ако посматрамо стабилну привреду, привреду која се равномерно развија и у којој постоји равнотежа између робе и новца, ограничење трошења једног дела дохотка имаће карактер дефлаторске мере. Њоме би, ако би била предузета, поменута равнотежа била нарушена, с обзиром да би смањење тражње дошло иза тога, док би понуда, бар потенцијално, остала непромењена. У свакој привреди ствара се, кроз производњу и промет, потребна куповна снага да би се добијени производ реализовао по својој вредности. Ако се ограничи трошење једног дела те куповне снаге, јасно је да ће реализација производа бити поремећена и да ће очекивана равнотежа између робе и новца бити нарушена.

Међутим, ако ограничење трошења средстава посматрамо у нестабилној привреди, у привреди у којој је куповна снага већа од вредности понуђених роба, онда се оно појављује као стабилизаторска мера. У оваквој привреди тражња је већа од понуде из разних разлога (бржи пораст инвестиција од пораста текуће потрошње, појава уских грла и нагомилавање недовршених производа, повећање кредита преко реалних потреба привреде, итд.) у које је непотребно залазити. Према томе, када се део или цео вишак куповне снаге блокира, тј. обустави његово трошење, јасно је да ће, уопштено говорећи, нарушена равнотежа бити делом или у целини успостављена. Фактори неравнотеже овим путем бивају, дакле, делом или у целини неутралисани.

Какво је дејство блокирање средстава имало у нашој привреди? Ако имамо у виду да је наша привреда изложена сталном лакшем инфлаторном притиску, онда би требало да закључимо да се код нас блокирање појављује као стабилизаторска мера. Тако се на њега и гледало у почетку. Међутим, убрзо се показало да такав закључак није тачан. Да би блокирање деловало стабилизирајуће, требало је да блокирана куповна снага стварно и остане неутрошена. Тај услов се не остварује, што показује кретање цена на нашем тржишту у годинама у којима се блокирање врши. Пошто су цене наставиле да расту, значи да вишак куповне снаге стварно и није био блокиран. То даље значи да се блокирана средства расподељују преко кредитног механизма и троше (1). Према томе, блокирање средстава се не може у основи сматрати као стабилизирајућа мера у нашој привреди.

Пошто блокирање средстава није, дакле, стабилизирајућа мера, поставља се питање његове сврхе односно његовог стварног економског значаја. Та сврха постоји иако то није она која би на први поглед требало

(1) У току ове године, с обзиром на спроведена ограничења у кредитирању и на проширени систем блокирања, вероватно је да ће један део блокираних средстава остати стварно неутрошен. Уколико се то постигне, јасно је да ће у том делу блокирање имати карактер стабилизирајуће мере.

да буде. Она је у остварењу прерасподеле блокираних средстава која може бити двојака: прво, прерасподела између инвестиција и потрошње, и, друго, прерасподела између друштвених органа.

Прва врста прерасподеле може имати већи економски значај. Ако би се, на пример, дозволило органима који остварују блокирана средства да их сами одмах и потроше, они могу један њихов део већи или мањи утрошити и на покриће текућих материјалних расхода. Кад се та средства блокирањем претворе у кредитни фонд, она могу бити у целини утрошена на инвестиције. Стварање такве могућности сигурно је значајно за нашу земљу која је у пуном економском развоју и за коју свако повећање инвестиција представља корак даље у повећању њене материјалне основе. Отуда би само стварање такве могућности било довољно да оправда блокирање средстава као инструмента економске политике.

Друга врста прерасподеле има, може се рећи, још већи значај. Она омогућује да се постигне сврха која се нормално постиже кредитирањем: рационалнија и кориснија употреба средстава од оне која би се постигла када би сами органи који су средства остварили иста одмах и трошили. По правилу, органи који остварују већи вишак средстава потпуније су већ задовољили своје текуће потребе и извршили су инвестиције које су најрентабилније. Даље трошење средстава са њихове стране имаће за сврху задовољење све мање интензивних потреба, а уколико је реч о њиховим новим улагањима, она ће бити све мање рентабилна. Други органи, пак, могу та средства уложити рентабилније или их утрошити на отребе које су много интензивније и зато социјално много значајније. У нашем систему расподеле и прерасподеле средстава није разрађен механизам који би омогућавао онима којима средства припадају да на економској основи иста ставе на располагање органима који их могу најкорисније утрошити. Блокирање и даља прерасподела блокираних средстава преко кредитног система омогућује да се ова сврха постигне једним административним методом. И тај циљ, несумњиво, може послужити као оправдање мере о којој је реч.

Као што се види, блокирање средстава у нашој привреди служи углавном као мера за принудно повећање кредитног фонда чија расподела пружа могућност да се средства утроше економичније и рентабилније. Том мером се постиже да органи који су стекли средства задрже своја права на њих а да истовремено она буду стављена на располагање онима који их у датом моменту могу најкорисније потрошити. На тој основи се пружа могућност да се систем расподеле укупних прихода постави тако да што више стимулира произвођаче да повећавају производњу а да истовремено буде пружена могућност да се остварени вишкови употребе на најрационалнији начин. Ово, разуме се, претпоставља да се повећана средства у кредитном фонду стварно и искористе боље него што би их искористили њихови прави притежаоци. Основни услов за то је да се та средства искористе тако да њима буде повећана материјална основа органа који их је стварно потрошио. То ће се, пак, остварити ако блокирана средства буду трошена на инвестиције. Њихов утрошак на покриће текућих расхода и то нарочито на покриће текућих расхода непривред-

них органа не би пружао довољан основ за правдање блокирања. Финансирање текућих потреба непривредних органа из блокираних средстава није економски умесно. Оно може бити прихваћено као ванредна мера али не и као редован начин финансирања, у шта се обично претвара ако се блокирана средства почну користити за ову сврху. Ово не зато што би у начелу покриће текућих потреба оваквих органа позајмљеним средствима било неприхватљиво већ из разлога што оно показује да расподела националног дохотка у том случају није правилна. Расподела овог дохотка треба сваком друштвеном органу да обезбеди бар толико средстава да он покрије своје текуће потребе. Уколико то није остварено, расподела је неправилна, а та неправилност се не може отклонити финансирањем путем зајмова. Под претпоставком да се оно изводи на тој основи, поставиће се кад-тад питање ликвидирања обавеза дефицитарних органа. Како би се оно могло извршити? Нема другог начина сем да се расподела дохотка измени и да се дефицитарном органу обезбеди толика средства колико би било потребно за покриће његових текућих расхода и створених обавеза. Кад је то тако, зашто онда таква исправка расподеле дохотка не би била извршена одмах чим се опази да она не задовољава? Искуство западних држава управо показује да неизвршење те исправке води сталном повећању обавеза које практично не могу никад да буду ликвидирани. То не би имало незгода када такав начин финансирања не би имао за последицу нарушавање основних принципа расподеле терета државних расхода између лица која тај терет дефинитивно примају на себе. Код нас се повремено манифестује тенденција да се текући расходи Федерације покривају кредитом уместо да се њој потребна средства обезбеде изменом система расподеле националног дохотка. Тешкоће које отуд проистичу, у које треба убрајати и стварање услова за инфлацију, налажу измену такве праксе и прелажење на расподелу националног дохотка која ће сваком органу обезбеђивати средства у сразмери са трошковима функција које он треба да изврши.

Да бисмо могли правилно оценити ограничење трошења средстава као мере економске политике, потребно је указати на још два проблема који се постављају у вези са њеним спровођењем.

Први проблем се односи на деблокирање. Он се јавља због тога што су блокирана средства ефективно потрошена и што права притежалаца тих средстава немају своју материјалну основу. Услед тога се појављује раскорак између економске суштине и административног карактера блокирања. Економски гледано, блокирани делови дохотка су стварно утрошени. Административно гледано, добија се утисак да притежаоци блокираних средстава иста не могу да троше само због постојања административне забране. Зато многи сматрају да је довољно укинути забрану, тј. променити закон, па да притежаоци дођу до својих пуних права. У стварности, међутим, укидање ограничења би довело до инфлације јер би мало за последицу пораст куповне снаге за износ деблокираних средстава који не би био праћен порастом материјалне производње у одгова-

рајућој сразмери. Да би се деблокирање могло извршити без нарушавања равнотеже између понуде и тражње, било би потребно да органи који су утрошили блокирана средства иста претходно врате. Тако би куповна снага која је формирана на тржишту остала непромењена. При редовно закључаним зајмовима такав однос између понуда и тражње се аутоматски обезбеђује. Стварни притежалац позајмљених средства не може иста да потроши пре него што му их дужник врати. Кад средства потичу из ограничења, тај аутоматизам није обезбеђен. У томе и лежи опасност од повећања кредитног фонда административним мерама. Ове мере предузимају политички органи и они их могу изменити из политичких разлога. А то редовно води ка нарушавању успостављене равнотеже у привреди. То налаже потребу да се блокирање као административни метод замени економским методом који ће обезбедити постизање истих циљева.

Потреба инсистирања на замени блокирања као административне мере одговарајућим економским мерама произилази такође и из разматрања другог проблема: проблема расподеле терета који за притежаоце ствара забрана да троше зарађена средства. Блокирање као административна мера погађа привидно све подједнако, а циљ му је да обезбеди кориснију употребу блокираних средства. То се, међутим, овим путем не може постићи у довољној мери, без обзира како ће се организовати расподела повећаних средстава у кредитном фонду. Има основа да се претпостави да би се тај циљ потпуније остварио ако би се оставило самим притежаоцима средстава да они, вођени својим економским интересима, одлуче да ли је корисније да их сами утроше или да их ставе на располагање другима. Ово због тога што би се мерење корисности трошења у том случају примењивало не само на блокирана средства, као што се то сада ради, већ и на средстава оја сами притежаоци троше, тј. и на средства која су они раније остварили и за која им је признато право на трошење. Искуство показује да се њихово трошење сада не врши увек према принципу најкорисније употребе, што је вероватно условљено одсуством одговарајуће економске стимулације. То показује да је потребно трошење средстава поставити на економску основу, исто онако како је већ постављено и само њихово стварање, тј. производња. Да би се произвођачи подстакли да више и боље производе, признате су им награде у сразмери са резултатима које постигну. Слично признање треба дати и онима који створе могућност да се произведена средства најкорисније и утроше. Тиме би се обим стимулације повећао али би се повећао и степен корисности производње и потрошње. То би створило услове за укидање административних ограничења у трошењу и за проширење самоуправности свих органа који сада бивају погођени овом мером. Разуме се, административна ограничења би дошла до изражаја само у случају и уколико самоуправни органи не би испунили задатке који им буду постављени.